

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

**ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ ՈՐՊԵՍ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔՈՎ
ՊԱՇՏՊԱՆՎՈՂ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔ**

Անդրանիկ ՄԱՅՏԱԿԱՆՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված ցանկացած հանցակազմի լիարժեք բացահայտման համար, ի թիվս հանցակազմի մյուս տարրերի, կարևոր նշանակություն ունի տվյալ հանցակազմի օբյեկտի համակողմանի ուսումնասիրությունը:

Քրեական իրավունքի տեսության մեջ համընդհանուր ճանաչում է ստացել այն կարծիքը, համաձայն որի՝ հանցագործության օբյեկտ են համարվում հասարակական հարաբերությունները: Ընդ որում, հանցագործության օբյեկտ են այն հասարակական հարաբերությունները, որոնց դեմ ուղղվում և որոնց վնաս են հասցնում հանցագործությունները՝ կամ կարող են վնաս հասցնել:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում խուլիգանության, այն է՝ դիտավորությամբ հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելու համար, որն արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով: Նշված ձևակերպումից պարզ է դառնում, որ խուլիգանության օբյեկտը հասարակական կարգի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերություններն են: Այս առումով չափազանց կարևորվում է «հասարակական կարգ» հասկացության էության բացահայտումը:

Պետության և իրավունքի տեսության

մեջ հասարակական կարգը բնութագրվում է որպես հասարակական հարաբերությունների ամբողջական համակարգ, որը ձևավորվում է սոցիալական նորմերի՝ իրավունքի, բարոյականության, ոչ իրավական սովորույթների, ավանդույթների և արարողակարգային նորմերի իրացման հետևանքով:

Սակայն քրեական իրավունքում, մեր կարծիքով, հասարակական կարգը որպես խուլիգանության օբյեկտ ընկալվում է առավել մեղ իմաստով, բայց այդ հասկացության վերաբերյալ մոտեցումները զգալիորեն տարբերվում են միմյանցից:

Որոշ հեղինակներ հասարակական կարգը նույնացնում են իրավակարգի հետ՝ այն բնութագրելով որպես իրավական նորմերով կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների ամբողջություն, որն ուղղված է հասարակական անդորրի, բարոյականության, փոխադարձ հարգանքի, հասարակական վայրերում քաղաքացիների պատշաճ վարքագծի և սոցիալական կապերի ուղորտի հարաբերությունների պաշտպանությանը³:

Հեղինակների մյուս մասը հասարակական կարգն ընկալում է որպես հասարակական վայրերում անձանց այնպիսի վարքագիծ և փոխհարաբերություն, որն ապահովում է կազմակերպությունների և իրավապահ մարմինների բնականոն գործունեությունը, առանձին քաղաքացիների անձնական իրավունքները, ինչպես նաև անձանց անորոշ շրջանակի իրավունքներն ու շահերը⁴:

Իսկ հեղինակների մեկ այլ խումբ այդ հասկացությունը կապում է այն հասարակական հարաբերությունների հետ, որոնք

ապահովում են հասարակական անդորրը, հասարակական վայրերում քաղաքացիների արժանավայել վարքագիծը, կազմակերպությունների և ձեռնարկությունների, հասարակական և անձնական տրանսպորտի բնականոն գործունեությունը, անձի անձեռնմխելիությունը⁶:

Հայաստանի Հանրապետության իրավակիրառ պրակտիկայում «հասարակական կարգ» հասկացության էության բացահայտման համար չափազանց կարևոր նշանակություն ունի թիվ ԱՎԴ/0014/01/11 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի մարտի 30-ի որոշումը: Նշված որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նույնպես արձանագրել է, որ հասարակական կարգն ընկալվում է երկու իմաստով՝ լայն և նեղ: Լայն իմաստով հասարակական կարգը հասարակության մեջ առկա սոցիալական կապերի և հարաբերությունների համակցությունն է, որը ձևավորվում է սոցիալական, իրավական և բարոյական նորմերի գործողության արդյունքում, և յուրաքանչյուր հանցագործություն, զանցանք կամ այլ իրավախախտում այս կամ այն չափով հանգեցնում են դրա խախտման:

Միաժամանակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ խուլիգանության հիմնական հանցակազմի անմիջական օբյեկտն այն հասարակական հարաբերություններն են, որոնք կազմում են նեղ իմաստով հասարակական կարգի բովանդակությունը: Իսկ նեղ իմաստով հասարակական կարգն ընկալվում է որպես հասարակական նշանակության վայրերում, այն է՝ տրանսպորտային միջոցների կայանատեղիներում, օդանավակայաններում, շուկաներում, պուրակներում, այգիներում, կինոթատրոններում, ցուցասրահներում, մարզադաշտերում, փողոցներում, հիմնարկ-ձեռնարկություններում, ուսումնական հաստատություններում, հասարակական տրանսպորտում, հասարակական սննդի սպասարկման վայրերում, հասարակական նշանակության այլ վայրերում այնպիսի իրադրության առկայություն, որի պայմաններում

ապահովված է քաղաքացիների արժանավայել վարքագիծը, կազմակերպությունների, հիմնարկների և հասարակական նշանակության այլ օբյեկտների բնականոն աշխատանքը, ինչպես նաև այդ վայրերում գտնվող անձի (անձանց) ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությունը⁶:

Պետք է նկատել նաև, որ նեղ իմաստով հասարակական կարգի հիմնական առանձնահատկությունները, ըստ էության, հանգում են հետևյալին.

1) հստակեցված են այն վայրերը, որտեղ պետք է պահպանվի հասարակական կարգը,

2) կարգավորման է ենթարկված անձի նաև այն անհատական վարքագիծը, որն իրականում կարող է որևէ ուղղակի կապ չունենալ այլ անձանց վարքագծի հետ,

3) դրանում չեն ներառվում այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք պահպանվում են կարգապահական կամ քաղաքացիաիրավական ներգործության միջոցներով:

Միաժամանակ պետք է նշել, որ «հասարակական կարգ» հասկացության էության հստակ բացահայտումը կարևորվում է հատկապես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով նախատեսված խուլիգանության հանցակազմը իրավական որոշակիության սկզբունքին համապատասխանեցնելու անհրաժեշտությամբ: Նման պայմաններում ուշադրության է արժանի ՀՀ սահմանադրական դատարանի այն մոտեցումը, ըստ որի՝ օրենքը պետք է համապատասխանի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, համաձայն որի՝ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության սկզբունքին, այսինքն՝ ձևակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը⁷: Բացի այդ, ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ օրենքներում օգտա-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵ

գործվող առանձին հասկացություններ չեն կարող ինքնաբավ լինել: Դրանց բովանդակությունը, բնորոշ հատկանիշների շրջանակը ճշգրտվում են ոչ միայն օրինաստեղծ գործունեության արդյունքում, այլ նաև դատական պրակտիկայում:

Այսինքն՝ սույն դեպքում, հաշվի առնելով «հասարակական կարգ» հասկացության չափազանց ընդգրկուն և ընդհանրական բնույթը, պետք է քննության առարկա դարձնել այն հարցը, թե արդյոք այդ տեսանկյունից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով նախատեսված խուլիգանության հանցակազմը, թիվ ԱՎԴ/0014/01/11 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի մարտի 30-ի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիքրոշումներով հանդերձ, համապատասխանում է իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Հարկ է նկատել, որ թեև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերոհիշյալ որոշումը հիմնական կողմերով բացահայտում է հասարակական կարգի՝ որպես խուլիգանության օբյեկտի էությունը, այնուամենայնիվ դրանից պարզ չի դառնում, թե ինչպիսի սոցիալական կարգավորիչներով են սահմանվում հասարակական կարգի շրջանակներում անձի վարքագծի թույլատրելիության չափանիշները:

Ինչպես արդեն նշվեց, պետության և իրավունքի տեսության մեջ ընդունված մոտեցման համաձայն՝ հասարակական կարգը ձևավորվում է սոցիալական նորմերի՝ իրավունքի, բարոյականության, ոչ իրավական սովորույթների, ավանդույթների և արարողակարգային նորմերի իրացման հետևանքով, ինչը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից նույնպես ընդունելի է համարվել՝ որպես լայն իմաստով հասարակական կարգ: Այսինքն՝ տվյալ դեպքում որպես հասարակական կարգի շրջանակներում անձի վարքագծի թույլատրելիության չա-

փանիշներ սահմանող սոցիալական կարգավորիչներ նշվել են ինչպես իրավական, այնպես էլ ոչ իրավական նորմերը:

Վերոգրյալի համատեքստում հատկապես կարևորվում է այն հարցի պարզաբանումը, թե արդյոք մեղ իմաստով հասարակական կարգի (խուլիգանության օբյեկտի) շրջանակներում անձի վարքագծի թույլատրելիության չափանիշները, բացի իրավական նորմերից, կարող են սահմանվել նաև այլ՝ ոչ իրավական նորմերով:

Նշվածի կապակցությամբ կարևորվում է հատկապես ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածը, համաձայն որի՝ «յուրաքանչյուր ոք ազատ է կատարելու այն, ինչն արգելված չէ օրենքով և չի խախտում այլոց իրավունքները և ազատությունները: Ոչ ոք չի կարող կրել պարտականություններ, որոնք սահմանված չեն օրենքով»: Նշված նորմից ուղղակիորեն բխում է, որ հասարակական կարգը պահպանելու անձի պարտականությունը, ինչպես նաև հասարակական կարգի շրջանակներում անձի վարքագծի թույլատրելիության չափանիշները կարող են սահմանվել բացառապես օրենքով, իսկ բարոյական, սովորույթային և ոչ իրավական այլ նորմերով սահմանված կանոնները խախտելու համար անձը չի կարող ենթարկվել իրավական պատասխանատվության: Հակառակ պայմաններում անձի իրավական պատասխանատվության հարցում կարող է ստեղծվել անորոշ վիճակ, քանի որ այդ դեպքում անձի պատասխանատվության հիմքը օբյեկտիվ իրավական չափանիշներից կարող է տեղափոխվել քրեական վարույթ իրականացնող մարմնի՝ բարոյական, սովորույթային և ոչ իրավական այլ նորմերի ընկալման սուբյեկտիվ դաշտ, ինչը որևէ կերպ չի կարող համատեղելի լինել իրավական պետության գաղափարի հետ:

Հատկանշական է նաև, որ տեսական գրականության մեջ արտահայտվել է այն տեսակետը, որ հանցագործության օբյեկտ հանդիսացող հասարակական հարաբերությունները կարգավորվում և պաշտ-

պանվում են իրավունքի տարբեր ճյուղերի կողմից, բայց դրանց դեմ կատարվող առավել վտանգավոր ոտնձուխումներից (հանցագործություններից) պաշտպանությունն իրականացնում է քրեական իրավունքը⁹, ինչից նույնպես հետևում է, որ հասարակական կարգի հետ կապված հարաբերությունները, այդ թվում՝ հասարակական կարգի շրջանակներում անձի վարքագծի թուլատրելիության չափանիշները կարող են սահմանվել միայն օրենքով:

Վերոգրյալի լույսի ներքո ուսումնասիրելով ՀՀ գործող օրենսդրությունը՝ պարզ է դառնում, որ առկա չէ ոչ միայն օրենք, այլև առահասարակ որևէ նորմատիվ իրավական ակտ, որն անձի համար սահմանում է հասարակական կարգը պահպանելու ընդհանրական պարտականություն: Ավելին, որևէ նորմատիվ իրավական ակտով անձանց համար չի սահմանվում հասարակական անխախտ կարգի պայմաններում գտնվելու ընդհանրական իրավունք, որի դեպքում ՀՀ Սահմանադրության 47-րդ հոդվածի ուժով այլ անձանց վրա կարող էր դրվել այդ իրավունքը հարգելու պարտականություն:

Բացի այդ, ՀՀ-ում առկա չէ միասնական իրավական ակտ, որն ընդհանրական ձևով կարգավորում է հասարակական կարգի հետ կապված հարաբերությունները և սահմանում այդ հարաբերություններում անձանց թուլատրելի վարքագծի չափանիշները: ՀՀ գործող օրենսդրությամբ ընդհանրական ձևով կարգավորվում են հասարակական կարգի միայն առանձին ո-

լորտներ (ճանապարհային երթևեկություն¹⁰, ընտրական գործընթաց¹¹, հավաքների իրականացում¹² և այլն), ինչպես նաև առանձին իրավական ակտերով սահմանվում են հասարակական կարգի այս կամ այն ոլորտում անձի վարքագծի որոշակի կանոններ¹³:

Նման պայմաններում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով նախատեսված խուլիգանության հանցակազմը կհամապատասխանի իրավական որոշակիության սկզբունքին, եթե անձանց վերագրվեն միայն հասարակական կարգի այնպիսի կոպիտ խախտումներ, որոնց չափանիշները հստակ սահմանված են ՀՀ գործող օրենսդրությամբ: Սակայն, կարծում ենք, առավել ճիշտ կլիներ, եթե ՀՀ-ում ընդունվեր հասարակական կարգի հետ կապված հարաբերություններն ընդհանրական ձևով կկարգավորող իրավական ակտ, որը հստակ կսահմաներ այդ հարաբերություններում անձանց թուլատրելի վարքագծի չափանիշները:

Այսպիսով, հասարակական կարգը՝ որպես խուլիգանությունից քրեաիրավական պաշտպանության ենթակա օբյեկտ, կարելի է բնութագրել որպես իրավական նորմերով ամրագրված՝ սոցիալական կապերի ոլորտում հասարակությունում ձևավորված հարաբերությունների ամբողջություն, որը սահմանում է հասարակական նշանակության վայրերում հասարակության անդամների արտաքին վարքագծի կանոնները:

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Ընդհանուր մաս: Գ.Ս. Ղազինյանի խմբագրությամբ: ԵՊՀ իրատարակչություն, Երևան, 2011, էջ 115:

² Տե՛ս Խրոպանյուկ Վ.Ն. Պետության և իրավունքի տեսություն: «Գոշ» իրատարակչություն: Երևան, 1997, էջ 411:

³ Տե՛ս Уголовное право. Особенная часть. Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. М., 1998, էջ 410:

⁴ Տե՛ս Уголовное право России. В 2-х томах. Том 2. Особенная часть. Под ред. А.Н. Игнатов, Ю.А. Красикова. М., 1999, էջ 414:

⁵ Տե՛ս Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Под ред. Б.В. Здравомыслова. М., 2001, էջ 263:

⁶ Տե՛ս թիվ ԱՎԴ/0014/01/11 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի մարտի 30-ի որոշումը:

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

⁷ Տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի ապրիլի 18-ի թիվ ՍԴՈ-630 որոշումը:

⁸ Տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի նոյեմբերի 25-ի թիվ ՍԴՈ-780 որոշումը:

⁹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Ընդհանուր մաս: Գ.Ս. Ղազինյանի խմբագրությամբ: ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2011, էջ 115:

¹⁰ Տե՛ս «Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքը և «Հայաստանի Հանրապետության ճանապարհային երթևեկության կանոնները և տրանսպորտային միջոցների շահագործումն

արգելող անսարքությունների և պայմանների ցանկը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2007 թվականի հունիսի 28-ի թիվ 955 որոշումը:

¹¹ Տե՛ս ՀՀ ընտրական օրենսգիրք:

¹² Տե՛ս «Հավաքների ազատության մասին» ՀՀ օրենքը:

¹³ Տե՛ս Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 13-րդ գլուխը, «Զենքի մասին» ՀՀ օրենքը, «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում քաղաքացիական ու ծառայողական զենքի և դրա փամփուշտների շրջանառությունը կարգավորելու մասին» ՀՀ կառավարության 1999 թվականի հոկտեմբերի 26-ի թիվ 673 որոշումը:

SOCIAL ORDER AS A SOCIAL VALUE PROTECTED BY CRIMINAL LAW

Andranik MNATSAKANYAN

*Post-graduate student of the Chair of Criminal
Law of the Law Faculty of YSU*

The following article is devoted to the study of essence of social order as an object of criminal and legal protection from hooliganism. Particularly, the viewpoints on the notion of “social order” expressed by the Cassation Court of the RA, as well as in legal literature have been considered in the article. Among them broad and narrow meanings of the notion of “social order” have also been studied, on the basis

of which the specific characteristics have been emphasized.

Besides, the problems of the possible social regulators determining the criteria of the permitted personal behaviour within the frameworks of social order. Current RA legislation on social order, especially the legal acts defining the criteria of permitted personal behaviour in the frameworks of social order have been studied in the field of constitutional and legal regulations.

In the result of the above mentioned research suggestions have been made about matching the notion of “social order” used in the article 258 of the Criminal Code of the RA to the principle of legal certainty.
